

بررسی تعصب و پیامدهای آن در روابط فردی و اجتماعی انسان

صالحه فرمیتنی¹

چکیده:

تعصب یکی از رذائل اخلاقی است که پیامدهای آن در هر زمینه ای مشکل ساز است. از جمله پیامدهای آن میتواند در روابط فردی و اجتماعی باشد. این پدیده باعث شکل گیری باورهای نادرست، کاهش توانایی درک دیدگاههای دیگران و ایجاد تنشهای اجتماعی شده است. تعصب در سطح فردی موجب مشکلاتی همچون کاهش همدلی، صمیمیت و اعتماد بین افراد شده است. همچنین مانعی در ایمان آوردن انسان دانسته شده که گمراهی و گناه را به دنبال دارد. در سطح اجتماعی نیز موجب ایجاد تبعیض، بی عدالتی و شکافهای اجتماعی شده است. زمانی که گروههای مختلف در جامعه به دلیل تعصبات فرهنگی، دینی یا قومیتی از هم فاصله گرفته باشند در واقع انسجام اجتماعی به خطر افتاده است. همچنین بستری برای بروز درگیریهای اجتماعی و سیاسی است. برای کاهش پیامدهای منفی تعصب، لازم است که افراد خودآگاهی بیشتری داشته باشند، به دنبال گسترش دانش و تجربههای خود باشند و به گفت و گوی محترمانه و سازنده با دیگران بپردازند. آموزش، تعامل فرهنگی، و تقویت ارزشهایی همچون احترام و پذیرش تفاوتها توانسته نقش موثری در کاهش تعصب و ارتقای روابط سالم تر در جامعه داشته باشد.

کلید واژه‌ها: پیامد، تعصب، روابط اجتماعی، روابط فردی

طلبه پایه چهارم، سطح 2، مدرسه علمی تخصصی آمنه(س)¹

مقدمه:

تعصب یکی از رذیله های اخلاقی است که پافشاری بر آن انسان را به گمراهی و انحراف می کشاد. در آیات و روایات از تعصب به عنوان اخلاقی مذموم یاد شده است. این آیات اثبات می کنند مهم ترین موانع معرفت و شناخت تقلیدهای کورکورانه است که از تعصب نشئت می گیرد. تعصب پیامد های منفی شدیدی به دنبال دارد. این پیامدها، گاه تاثیرشان در روابط فردی انسان است. و گاه نیز فراتر رفته در روابط اجتماعی انسان دخیل میشود. گاهی انسان با پیامد هایی از تعصب مواجه میشود که کوتاه مدت است و فقط در زندگی انسان بروز می کند، و آن تبدیل محبت به عداوت و عدم کنترل امور اختیاری است. از پیامد های بلند مدت آن میتوان به کفر و دوری از رحمت خدا اشاره کرد.

نگاهی اجمالی به آیات و روایات برای ما اثبات میکند که یکی از موانع شناخت و از بین برنده ی ایمان تقلید کور کورانه است که از تعصب نشات میگیرد. همچنان که در روایتی از پیامبر نقل شده: کسی که تعصب ورزد حلقه ایمان را از گردن خویش باز کرده است. ضایعات و پیامد های زیان بار این رذیله ی اخلاقی تاریخ بشریت را سیاه کرده و خون های فراوانی بر زمین ریخته شده و همین معنا برای پی بردن به آثار زیان بار آن کافی است.

اگر این رذیله در درون انسان هانلود تاریخ بشریت چهره ی دیگری پیدا میکرد و پیشرفت تکامل تمدن ها شتاب دیگری پیدا میکرد و و نیروهای خلاق در مسیر سعادت انسان ها به کار می افتاد و به جای اینکه به صورت سیل ویرانگری در آید نهرهای منظمی از معارف الهیه را تشکیل میدادند که همه جا مایه ی عمران و آبادی قلوب بود.

پس برای رهایی از این مشکلات و پستی بلندی ها دانستن پیامد های این رذیله امری ضروری است.

در خصوص تعصب مقالات فراوانی انجام شده است. اما چون مورد بحث ما پیامد های تعصب است مقالات و کتب اندکی یافت شد که به بررسی دو مقاله و یک کتاب میپردازیم:

آقای علی محمدی در سال ۱۳۹۱ در مقاله ای با عنوان "تعصب از منظر نهج البلاغه و پیامد های آن" به برخی از پیامد های تربیتی تعصب اشاره داشته و به علاج زمینه ی پیدایش آن یعنی تکبر پرداخته است و همچنین از پیامد های تعصب را نزاع و اختلاف برمی شمارد

آقای احسان انصاری در سال ۱۳۹۹ در مقاله ای با عنوان "راهکار های تعصب زدایی از منظر قرآن و نهج البلاغه" سه راهکار در سه بعد بینشی، گرایشی و رفتاری ارائه کرده است. و به عوال و پیامد های تعصب از جمله تفرقه و رکود اشاره کرده است. ما در این مقاله برآنیم پیامد های اخروی و دنیوی تعصب را مورد بررسی قرار دهیم.

در کتاب اخلاق در قرآن جلد دوم: مسایل اخلاقی نوشته ی آیت الله مکارم شیرازی در سال 1378 در نشریه انتشارات امام علی بن ابیطالب به برخی آثار و پیامد های منفی تعصب و عامل آن مانند خودخواهی پرداخته است.

در زمینه ی پیامد های تعصب در روابط فردی و اجتماعی انسان بسیار کم کار شده است و انگشت شمارند. ما برآن شدیم این پیامد ها رو به صورت گسترده و جزئی بیان کنیم.

حال این مقاله در نظر دارد که به این پرسش پاسخ دهد که پیامد های تعصب و نقش آن در زندگی چیست؟

مفهوم شناسی:

واژه ی «تعصب»، [مصدر عربی] از عصب و به معنای تعصب به خرج دادن، زیر بار حق نرفتن، سرسختی و پافشاری کردن در عقیده ی شخصی است. (بستانی، 1375، ص 364)

تعصب از واژه ی «عصب» گرفته شده و به رشته‌هایی اطلاق می‌شود که مفاصل استخوان‌ها و عضلات را به هم پیوند. (راغب اصفهانی، ج 1، 336) به معنای آن است که شخص نسبت به چیزی و واکنش های عاطفی و احساسی به دور از هرگونه معیار عقلی و یا عقلایی داشته باشد، در حقیقت احساس قوی و شدید و عاطفی است که برگرفته از وابستگی شدید به امری می باشد، و این واژه در مواردی چون اعتقادی و معرفتی به کار می رود. بنابراین تعصب خصلتی است که شخص را به حمایت بی چون و چرا از خانواده و خویشان، چه ظالم باشند و چه مظلوم، وادار می سازد. (ابن منظور، 1377، ص 1287)

تعصب در فرهنگ لغت به معنای پافشاری شدید و غیر منطقی بر عقاید، باورها یا گروه های خاص است، به گونه ای که فرد حاضر به پذیرش دیدگاه های مخالف یا بررسی منطقی آنها است. این واژه معمولاً با مفاهیمی مانند خشک اندیشی تعصب کورکورانه، جانبداری افراطی و عدم تحمل همراه است

تعصب به عنوان جانبداری افراطی، سخت گیری و عدم پذیرش دیدگاه های دیگر تعریف شده است. این واژه مترادف هایی مانند پیش داوری، تعصب مذهبی، تعصب قومی و فکری دارد. (فرهنگ معین)

1. عوامل تعصب:

1-1. پیروی از بزرگان متکبر:

یکی از عوامل در ظهور عصبیت، پیروی کورکورانه از بزرگان است که شامل بزرگان قوم، کشور، مذهب، حزب، طایفه و غیره میشود. امیرالمومنین (ع) ضمن هشدار به حرکت در سایه ی بزرگان متکبر میفرماید:

«إِلَّا قَالَحَذَرَ الْحَذَرِ، مِنْ طَاعَةِ سَادَاتِكُمْ وَكِبَرَائِكُمْ، الَّذِينَ تَكْبَرُوا عَنْ حَسَبِهِمْ وَتَرْفَعُوا فَوْقَ نَسَبِهِمْ وَالْقَوُّ الْهَجِينَةَ عَلَى رَبِّهِمْ وَجَاحِدُوا اللَّهَ عَلَى مَا صَنَعَ بِهِمْ مُكَابِرَةً لِقَضَائِهِ وَمُغَالِبَةً لِأَلَايِهِ، فَإِنَّهُمْ قَوَاعِدُ أَسَاسِ الْعَصَبِيَّةِ وَدَعَائِمُ أَرْكَانِ الْفِتْنَةِ وَسُيُوفُ اعْتِزَاءِ الْجَاهِلِيَّةِ» (نهج البلاغه، خطبه 192)

زنهار، زنهار! از پیروی آقایان و بزرگان! آنان که به اصل و حسب خود می نازند و نژاد خویش را برتر دیدند و کارهای ناپسند را به خدا نسبت می دهند و نعمت های گسترده ی خدا را انکار می کنند، تا با خواسته

های پروردگار مبارزه کنند و نعمت های او را نادیده انگارند. آنان پایه های تعصب اند و ستون ها فتنه اند و شمشیرهای کشیده شده ی جهل و نادانی اند.

بنابراین، تعصب در بزرگان متکبر ریشه دارد که همه ی خوبی ها را از خود می دانند و بلاها و مصیبت ها را به خدا نسبت می دهند. اینها مسائل نژادی را روز به روز در مقابل چشم های زیر دستان پررنگ می کنند، تا حدی که غیر از رشته ی ارتباط و علاقه، چیز دیگری را نبینند و با این رشته، هر جا که خواستند آنها را سوق دهند.

یکی از زخم های عمیق در پیکر جهان اسلام، از این دام شیطان پدید آمده است که بعد از 1400 سال مرحمی که بتواند این زخم را به طور کامل بهبودی بخشد، پیدا نشده است. امروزه در سطح پایین تر آن شاهد سران تیم های فوتبال هستیم که از حضور متعصب طرف داران و پول آنها بهره می گیرند و در عوض جز تعصب و غرور، چیزی نصیب این طرفداران نادان نمی شود. (هاشمی، 1389، 4، 137)

2-1. جهل و نادانی:

یکی از علل ابتلا به این بیماری، جهل و نادانی است که بزرگان متکبر با این حربه از مردم بهره می گیرند و حمیت و تعصب را در وجودشان شعله ور می کنند. امیر المومنین می فرماید:

«وَلَقَدْ نَظَرْتُ فَمَا وَجَدْتُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ يَتَعَصَّبُ لِشَيْءٍ مِنَ الْأَشْيَاءِ إِلَّا عَنْ عِلَّةٍ تَحْتَمِلُ تَمْوِيَةَ الْجُهَلَاءِ أَوْ حُجَّةٍ تَلِيطُ بِعُقُولِ السُّفَهَاءِ» (نهج البلاغه، خطبه 192)

من در اعمال تعصب آمیز جهانیان نگریستم، هیچ یک از جهانیان را نیافتم که بدون علت درباره چیزی تعصب ورزد، مگر به خاطر این که نادان را بفربیند، یا تعصب را دلیلی قرار دهند، تا بی خردان او را قبول کنند.

بنابراین پذیرش تعصب ریشه در جهل و نادانی و بی خردی دارد و از علت های مهم گرفتار شدن در دام شیطان است. (همان)

3-1. برخورداری:

اموال، اولاد و مطلق دارایی و برخورداری یکی از عوامل تعصب است و سبب می شود به جای پذیرش حق و خضوع و خشوع در مقابل انبیا و اولیای الهی، در برابرشان بایستند. امیر المومنین ضمن اشاره به این ریشه تعصب می فرماید: و اما ثروتمندان عیاش و خوش گذران از امت ها، تعصبشان به واسطه ی برخورداری از نعمت ها و دارایی هاست؛ چنان که می گفتند: ما مال و فرزندان زیادی داریم و هرگز عذاب نمیشویم. (نهج البلاغه، خطبه 192) (همان، ص 138)

4-1. رویای گذشته:

یکی از عوامل بسیار اثر گذار در ابتلا به مرض تعصب، نادیده انگاشتن حال و توجه به گذشته و اصل و ریشه است. این اتصال به گذشته او را از پذیرش حق و تسلیم شدن در برابر آن باز می دارد. او احساس می کند چون در گذشته دستبرتر داشته، اکنون هم آن حالت برای او باقی است و این توهم، مانع پذیرش حق می شود.

با مراجعه به تاریخ روشن می گردد که این منشا تعصب، سبب بسیاری از کارهای خنده آور گذشتگان شده است. چه بسا کسانی به دلیل این که فرزند پادشاه بودند، با مرگ او، تاج شاهنشاهی را بر سر مادرشان قبل از تولد نوزاد گذاشتند، یا کودکانی که در گهواره بودند، تاج شاهنشاهی بر سرشان نهادند، حال آنکه اینان نه تدبیر داشتند و نه عقل و سیاست و در آینده هم، معلوم نبود بتوانند آن را کسب کنند.

در حال حاضر هم، خیلی از افراد به دلیل این که دارای مذهب و دین خاص بودند، درباره حقایق تدبر نمیکنند و از اجداد خود کورکورانه پیروی میکنند. قرآن مجید در جاهای متعدد به این حقیقت اشاره فرموده است که تعصب به اصل و ریشه، مانع پذیرش حق می شود:

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَّلُ مَا كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ إِلَى عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿٢١﴾

چون به آنان گویند: از آنچه خدا نازل کرده است، پیروی کنید، می گویند: [پیروی نمی کنیم] بلکه ما از آنچه پدرانمان را بر آن یافته ایم، پیروی می کنیم. آیا [کورکورانه از گذشتگان پیروی می کنند] و هر چند که شیطان آنان را با این پیروی به عذاب فروزان دعوت کند؟ (همان، ص 139)

5-1. افراط و تفریط در دوستی و دشمنی:

از آیاتی که به مومنان دستور می دهد انصاف و عدالت را درباره خویشان و دوستان رعایت کنید استفاده می شود که افراط یا تفریط در دوستی و دشمنی می تواند از ریشه های تعصب و حمیت قرار گیرد. چنان چه در روایتی پیامبر خدا (ص) می فرماید: «حبک للشی یعمی و یصم» عشق و دوستی تو به چیزی، کور و کرت می کند. (ابن ابی جمهور، 1403ق، 1، 124)

6-1. انزوای فکری و اجتماعی:

وقتی انسان در خودش و محیط فکری و اجتماعی اش فرو برود و از جوامع و افراد دیگر و افکار آنها بی خبر بماند، نسبت به آنچه در اختیار اوست، سخت وابسته می شود و در برابر آن تعصب می ورزد؛ در حالی که اگر با دیگران بنشیند و فکر خود را با افکار دیگران مقایسه کند، نقطه های قوت و ضعف و مثبت و منفی به زودی آشکار می گردد و به او اجازه می دهد بهترین انتخاب را داشته باشد.

2. پیامد تعصب در انسان و روابط فردی او

تعصب میتواند تأثیرات عمیقی بر روابط فردی داشته باشد و باعث کاهش تعاملات اجتماعی، افزایش سو تفاهم و ... می شود که در ادامه به برخی از مهم ترین پیامدهای آن بر روابط فردی اشاره می کنیم:

است؛ لذا وظیفه او به همین اندازه سنگین تر است و آن چه در دست اوست امانت و قرض الهی است. امام علی (ع) با استناد به آیات الهی می فرماید:

در حالی از شما طلب وام دارد که گنج های آسمان و زمین به او تعلق دارد و خدا، بی نیاز ستوده است؛ بلکه خواسته اش شما را بیازماید که کدام یک از شما نیکوکارترید. (خطبه 183، بخش پنجم)

اگر انسان با این نگاه به نعمت، فرزندان و سایر برخوردارانی که توجه کند و خدا را فوق همه ی اشیا بداند، هر اندازه فزونی یابد، همان قدر باید متواضع تر و حق پذیرتر باشد، مثل درختی که هر چه میوه اش بیشتر باشد، شاخه ها بیشتر به سمت زمین خم می شود و دسترسی به آنها آسان تر است.

3-1-4. خودآگاهی و شناخت سوگیری ها:

برای رهایی از تعصب، شناخت تعصبات پنهان خودمان است. باید با دقت به افکار و رفتارهایمان توجه کنیم و ببینیم آیا پیش داوری یا قضاوت ناعادلانه ای نسبت به گروه های خاص داریم یا خیر. ذهن ما به طور طبیعی تمایل به سوگیری دارد. مثلاً ممکن است ناخودآگاه اطلاعاتی را که با باورهای ما همخوانی دارند، بیشتر قبول کند. با شناخت این سوگیری ها، می توانیم آگاهانه تر تصمیم بگیریم. (مجله فرادرس)

4-1-4. تعامل با افراد مختلف: با افرادی که دیدگاه های متفاوتی دارند، وارد گفت و گو بشویم. سعی کنیم به حرف های آنها گوش بدهیم و دیدگاهشان را درک کنیم، حتی اگر با نظر آنها موافق نباشیم. ارتباط و گفت و گو با افراد از گروه های مختلف اجتماعی و فرهنگی باعث می شود که دیدگاه های تعصب آمیز کاهش یابد.

5-1-4. گسترش دانش و مطالعه:

گسترش دانش و مطالعه یکی از مؤثرترین راه ها برای کاهش و ریشه کن کردن تعصب است. تحقیقات نشان داده اند که تعصب اغلب ناشی از ناآگاهی و اطلاعات نادرست است. برخی از راهکارهای علمی برای مقابله با تعصب از طریق مطالعه و افزایش دانش عبارتند از:

الف) مطالعه منابع معتبر:

خواندن کتاب ها و مقالات علمی درباره تعصب و تأثیرات آن می تواند به درک بهتر این پدیده کمک کند. برای مثال، مقاله ای درباره شناخت و تعصب زدایی از ادگار مورن به بررسی این موضوع پرداخته است.

ب) آموزش تفکر انتقادی:

تعصب معمولاً با پیش‌داوری همراه است. آموزش تفکر انتقادی و بررسی منطقی باورهای شخصی می‌تواند به کاهش تعصب کمک کند. مقاله‌ای درباره تعصب به عنوان یک خطای شناختی نیز به این موضوع پرداخته است.

بررسی دیدگاه‌های مختلف:

مطالعه درباره فرهنگ‌ها، مذاهب و دیدگاه‌های مختلف موجب می‌شود که فرد نگرش‌های تعصب‌آمیز خود را به چالش بکشد و دیدگاه‌های جدیدی را تجربه کند.

حضور در محیط‌های آموزشی متنوع:

قرار گرفتن در محیط‌هایی که تنوع فرهنگی و اجتماعی دارند، باعث افزایش پذیرش تفاوت‌ها و کاهش تعصب می‌شود. برخی منابع به اهمیت آموزش عمومی و جستجوی حقیقت در این زمینه اشاره کرده اند.

4-2. راهکار های علمی و عملی در سطح اجتماعی:

4-2-1. قانون گذاری:

قوانین باید از حقوق همه ی افراد جامعه، صرف نظر از نژاد، مذهب، جنسیت و غیره، محافظت کنند و با نظارت و اجرای قاطع بر قانون جلوی هرگونه تبعیض را گرفته و جرم انگاری کنند. در واقع ایجاد نهادهای نظارتی مستقل برای بررسی شکایات مربوط به تبعیض و اجرای قوانین ضد تبعیض می تواند کمک حال باشد. در کشور باید قوانین ضد تبعیض به منظور ایجاد عدالت و برابری در جامعه تدوین می‌شوند و هدف آن‌ها جلوگیری از رفتارهای تبعیض‌آمیز در حوزه‌های مختلف مانند استخدام، آموزش، خدمات عمومی و مشارکت اجتماعی است. (مقاله نقش قانون گذاری در مبارزه با تبعیض در ایران، مجله حقوقی دادگستر)

4-2-2. رسانه ها:

رسانه ها نقش بسیار مهمی در کاهش تعصب و ترویج همزیستی و مسالمت آمیز دارند. رسانه‌ها و فضای مجازی می‌توانند با انتشار محتواهای آموزشی و مستندهای علمی، مردم را نسبت به ریشه‌های تعصب و پیامدهای منفی آن آگاه کنند. این امر به تغییر نگرش‌های نادرست کمک می‌کند همچنین با دادن اطلاعات صحیح و مقابله با اخبار جعلی، از گسترش تعصب جلوگیری کنند، نمایش تصویری واقعی و مثبت از گروه‌های مختلف اجتماعی می‌تواند به کاهش کلیشه‌های منفی کمک کند. همچنین برنامه‌های تلویزیونی، پادکست‌ها و شبکه‌های اجتماعی می‌توانند بستری برای گفت‌وگو میان گروه‌های مختلف فراهم کنند و به درک متقابل و کاهش سوء تفاهم‌ها کمک کنند. (مقاله رسانه های اجتماعی بر تعصب و تبعیض، مجله NEW MEDIA

(

رسانه‌ها می‌توانند با تولید محتوایی که بر ارزش‌هایی مانند احترام، همدلی و عدالت تأکید دارند، بالگوسازی که معرفی و برجسته کردن شخصیت‌های اخلاق‌مدار در جامعه که نمونه‌های موفقی از رفتارهای انسانی و اخلاقی هستند. و همچنین تقویت تعاملات اجتماعی سالم که ایجاد فرصت‌هایی برای گفت‌وگو و همکاری میان افراد با دیدگاه‌های مختلف برای افزایش درک متقابل است، فرهنگ پذیرش و همزیستی را در جامعه تقویت کنند.

3-2-4. آموزش و آگاهی‌بخشی:

در مدارس با گنجاندن مباحث مربوط به تعصب، تبعیض، حقوق بشر و تنوع فرهنگی در برنامه‌های درسی، از سنین پایین، که شامل داستان، و فعالیت های گروهی است کمک شایانی برای تقویت همدلی و درک متقابل است، همچنین آموزش مهارت‌های تفکر انتقادی برای ارزیابی اطلاعات و تحلیل علل تعصب ضروری است. در دانشگاه‌ها نیز با آموزش فرهنگی در برنامه‌های درسی مانند برگزاری دوره‌های تخصصی در زمینه روانشناسی اجتماعی، جامعه‌شناسی، و مطالعات فرهنگی، دانشجویان با ریشه‌ها و پیامدهای تعصب آشنا می‌شوند می‌تواند به افزایش آگاهی و تغییر نگرش نسل‌های آینده کمک کند.

همچنین با برگزاری کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی، وینار ها برای گروه های مختلف جامعه (مانند معلمان، کارکنان ادارات، نیروهای پلیس و غیره) با هدف آموزش مهارت‌های ارتباطی، همدلی و تفکر انتقادی می‌تواند در کاهش تعصب مؤثر باشد در افراد نیز با آموزش مهارت‌های ارتباطی، همدلی، و حل مسئله می‌تواند به آنها در ایجاد روابط سالم و عاری از تعصب کمک کند. این آموزش‌ها می‌توانند شامل تمرین‌های عملی، بازی‌ها، و روش‌های گروهی باشند.

آشنایی با تاریخ و فرهنگ‌های مختلف می‌تواند به کاهش تعصب کمک کند. شناخت و احترام به تنوع فرهنگی، راهی برای کاهش پیش‌داوری‌ها و تعصب‌های نادرست است. مطالعه و بررسی داستان‌های زندگی افراد از گروه‌های مختلف جامعه، می‌تواند به درک عمیق‌تر و همدلی با آنها کمک کند. (مقاله آموزش تساهل و مدارا در نظام آموزشی ایران، مجله تعلیم و تربیت)

نتیجه گیری:

تعصب، همچون بذری سمی، در خاک روابط فردی و اجتماعی ریشه می‌دواند و محصولی جز تلخی، ناامیدی و ویرانی به بار نمی‌آورد. در سطح فردی، تعصب همچون حجابی ضخیم، مانع از دیدن حقیقت وجودی افراد می‌شود و فرصت شکل‌گیری ارتباطات عمیق و معنادار را از بین می‌برد. سوء تفاهم‌ها، دلخوری‌ها و خصومت‌ها، ارمغان شوم تعصب در روابط شخصی هستند.

در مقیاس اجتماعی، تعصبات، بستری برای تبعیض، بی‌عدالتی و خشونت فراهم می‌کنند. جوامعی که اسیر تعصبات قومی، نژادی، مذهبی و جنسیتی هستند، از پتانسیل کامل خود برای پیشرفت و توسعه باز می‌مانند. تعصب، نه تنها حقوق انسانی را نقض می‌کند، بلکه انسجام اجتماعی را نیز متزلزل ساخته و بذر نفاق و دشمنی را در دل‌ها می‌کارد.

برای رهایی از این چرخه مخرب، نیازمند تلاشی آگاهانه و پیگیر هستیم. آموزش، گفتگو، همدلی و تلاش برای شناخت و درک دیدگاه‌های مختلف، ابزارهایی قدرتمند برای مقابله با تعصب و ساختن جهانی عادلانه‌تر و انسانی‌تر هستند. بیایید با زدودن غبار تعصب از قلب‌ها و ذهن‌هایمان، راه را برای شکوفایی روابطی سالم و جوامعی پویا هموار سازیم.

فهرست منابع:

قرآن کریم

نهج البلاغه

1. آیت الله هاشمی رفسنجانی، فرهنگ قرآن، جلد 8، (1383)

2. ابن ابی جمهور، عوالی اللئالی، جلد 1، ص 124 (1403ق)

3. انصاری، احسان، مقاله با عنوان "راهکار های تعصب زدایی از منظر قرآن و نهج البلاغه" (1399)

4. بیستانی، ترجمه بندریگی، ص 364 (1375)

5. حسینی. سید جواد، تعصب، مجله مبلغان، شماره های 97 و 98، پاییز و زمستان (1386)

6. خمینی. روح الله، شرح چهل حدیث، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (1379)

7. رهنمایی. سید احمد. ماهنامه معرفت. موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره) (1370)

8. کلینی. اصول کافی، جلد 2، ص 233 (329ق)

9. محمدی ، علی ،مقاله با عنوان تعصب از منظر نهج البلاغه و پیامد های آن، (1391)

10. مکارم شیرازی، ناصر، اخلاق در قرآن ، جلد دوم ، نشریه انتشارات امام علی بن ابیطالب (1378)

11. هاشمی، سیدحسین. اخلاق در نهج البلاغه، چاپ چهارم، انتشارات بوستان کتاب (1389)